

sgéal – sgéalaí agus sgéalíocht

Le Tom Phaidi Mac Diarmada

Ó thús m'óige i mo ghasúirín bheag dhom agus sul a ndeacha mé ag aon scoil ariamh bhí sgéalta agam agus an-spéis agam thairis sin ionta. Sgéalta grinn, sgéalta sídhe, finn sgéalta, sgéalta beaga a tharla thart sa limistéar a raibh baint aca le féiltí na bliana, le piosreogaí agus le go leór leór d'imeachtaí nádúrtha na ndaoíní agus an cheantair. Ina dhiaidh sin sea thosaigh mé cur suime agus a'teacht isteach ar na sgéalta fada agus ar a' bhfiánníocht. Bhí seisear nó mór-sheisear de shean-seansachaí ar a' mbaile a bhí chomh maith le aon seanchaí ó Chnoc Cathrach na Gaillimhe siar le cósta chómh fada le Tower-Cheann Gólaím. Ní thagadh iabh ortha nó foras ó thrathnóna nó go dtéigheadh an oíche thar druimín, ach a' sgéalíocht go dtí thar éis an mheán-oíche. Ó dá gcloisfeá Pádhraic Pháidín a cur síos ar *'Thuras na Féinne go Crích-Lochlain'* nó Beartla Tom ar *'Thriúr Clainne na barr-Sgolóige'*, nó Seáinín Beag ag innseacht *'Céadhtach Mac Rí na gCor'*. Ó dá gcloisfeá? Tá mac Bheartla Tom linn fós óigeanta go leór agus ar dhuine de na sgéalaí is fearr agus is foirfí dá bhfuil i n-aon chúinne nó n-aon chlúid a gCeantar ar bith ar fud na tíre. Tá an seanchus agus na sgéalta ar fad aige fós a bhí ag a Athair agus tá sé níos fearr ná sin fhéin mar tá an innseacht chomh foirfí, follusach sin ar na sgéalta aige díreach mar bhí ag aon duine dhár tháinig roimhe. Níl bun-cleite isteach ná barr-cleite amach a bhaineas leis a' bhfiánníocht ná leis an sgéalíocht nach bhfuil go beacht, gan smál, gan marach, chomh glan ag Tom Bheartla Tom Uí Fhlatharta go slán, paiteanta, nádúrtha, ar bharr a theanga. Is fear cúthal é Tom Bheartla ach más féidir leat a chasadh le Tom Bheartla go bhfuil sé cúthal rud a d'fhéadfai a chasadh le cuid mhaith do na sgéalaí a b'fhearr dár tháinig rómhain is rí-bheag aon chúileacht atá ann nuair atá sé a mbarr a bhuaice ag cur sgéal gaisge go glan, láidir, osgora, amach dá chroí. Ag naoi nó deich bhlianta d'aois, bhí cead againn a dhul ar cuairt tráthnóna go teach an áirneáin agus ba bhrise-croí linn é nuair a bhíodh orainn dhul abhaile go luath le bheith nár suí roimh an sgoil lár 'na mháireach. Sin é an áit a mbíodh an rúcáil, cur amach ná tuí agus baint na móna, s'chuile phlé-ráca, le sgéalíocht, amhráníocht, rinnce, cleasa, tómhanna, cumadóireacht agus ceapadóireacht.

andear ó Chorcaí, Mhúsgráí agus Béal Átha an Ghaorthaí 's ó Chorca Dhuighne, Uibh-Ráthach go Baile an Sgeilg. Ní raibh aon aithne agam ar Sheán Ó Connail ach feasach mé go raibh leabhar sgéalta leis a gló roimh an am úd.

Anuas ó Thír Chonaill thagadh sgata mór sgéalaí chuile bhliain i ndiaidh chéile ag an Oireachtas. Ó na Rosann ba mhó thagaidís agus ar ndó as Ranna Feirste na Rann agus na sgéal. Cé nár chuala trácht ar Thóin-a-Bhaile an áit a raibh an nead, nead mór amháin a bhí dul thar bruach le seanchas agus atá fós. Cuasnóg a bhí dul thar maoil agus a brúchtáil le sgéalta thar cionn sgéalaí cumasacha agus sgéalíocht den chéad sgoth. Bhí sé ráidte ariamh gur bhé Johnie Shéamuísín Rí-sgéalaí Thír Chonaill ach níor casadh orm ariamh é. Sean-chara mór liom a gcónaí a b'é Niall Ó Dónail ó Loch-an-lúir agus a chuir leabhar bhreá sgéalta, *'Sgéalta Johnie Shéamuísín'* ár fáil roimh an am úd. Timpeall leath-chéad bliain ó shoin a casadh Seán Ó Súilleabháin Clárthóir an Bhéal-Oidis liom don chéad uair i mBleá Cliath. I dtús na ndachadaí fuair mé aithne ní b'fhearr ar agus 'na dhiaidh sin 'na mbeirt mholtóirí le chéile ag na Comórtaisí Oireachtais agus i ndiaidh na gcomórtas a bhíodh an comhrá fada againn le chéile.

Taobh amuigh den Oireachtas is den mholtóireacht chasadh sinn minic go leór ar a chéile i mBlá Cliath nó b'fhéidir ar a mbus ach ariamh níor chasamar ar a chéile gan cúpla deoch a chaith le fána n-éindí. Deir sé liom uair go raibh sé cinnte gur i nIarthar na tíre a bhí an sgéalíocht a b'fhearr ach nach shin le rá nach raibh togha sgéalaí agus sgoth sgéalíocht is na Ceantair eile freisin. Deir sé liom uair eile go raibh níos mó leaganacha do na sgéalta fada agus don Fhianíocht i gConamara agus gur mhó go mór a bhí na *'cultachaí gasge agus na cóirthe catha'* dá n-úsáid ann ná gCeant-racha eile. Bhí sé den tuairim freisin gur ar Oileáin Albain a casadh na sgéalaí ba mhó raibh sgéalta fada acu dá casadh leis in n-áit ar bith eile. Chuir sé síos dhom ar sgéalaí, ní chuimhním anois cén tOileán ar chósta na hAlban, ar thóig dhá-oíche fhada áirneáin ar sgéal amháin inseacht agus nach raibh an sgéal críochnaí aige an dara h'oíche fhéin. Thrácht sé liom ar leaganacha de na sgéalta a bhí le fáil i gCrích-Lochlainn agus a dTíortha eile na hEorpa agus chomh fada ó bhaile leis na hIndiachaí Thiar. Ní féidir cur síos ná trácht ar an méid eolais a bhí aige ar a sgéalíocht, ar a Seanchas agus ar an bhFianníocht agus go deo ní féidir leath-dóthain cur síos a dhéanamh ar dheiseacht, ar mhánlacht ná ar mhacántacht an fhir fhéin.

Go maire siad a nuaíocht

Pádraig Ó Conghaile, Creachmhaoil agus Nóra Ní Chonghaile, An Cnoc.

Pádraig Ó Ceannabháin, Na hAille agus Áine Ní Loinsigh, Lochán Beag.

Éamonn Ó Cadhain, Cor na Rón agus Bernadette Ní Loideáin, Púirín.

Seán Ó Lochlainn, Leitir Mór agus Siobhán B Ní Choistealbha, Seanaghurrán.

Seán Ó Cualáin, Saile Thúna agus Filimíne Ní Loideáin Saile Thúna.

Micheál Ó Fátharta, Baile na hAbhann agus Mairéad Máire Ní Fhlatharta, Teach Mór.

Peadar Mac Diarmada, Lochán Beag agus Bairbre Ní Fhlatharta, Lochán Beag.

Pádraig Ó Céide, An Pháirc, An Spidéal agus Caitlín Ní Choisdealbha, Cor na Rón.

Colm Ó Maoláin, Baile na Cille, Leitir Mealláin agus Máire T. Ní Chéide, Na hAille.

Máirtín Ó Cearra, Mágh Cuilinn agus Bairbre Nic Ghiolla Mhárta, Saile Thúna.

Seosamh G. Ó Scannláin, Doire Choill agus Sorcha Ní Chualáin, Teach Mór.